بەبۆنەی کۆچی دوایی جەمال شارباژێڕیەوە.. سەباح ڕەنجدەر

لە ئەلبوومی یادگارا

ئەفسوونی شیعر، (کرۆکیجوانی – ئێستێتیکا)، ئاشتی لە دەروونی کۆمەڵگای زیندوو و دەستەمۆ نەبوو ڕادەگەیەنێت. وەفا بۆ شیعر تێپەڕاندنی قۆناغی بەر لە خۆیەتی. تێپەڕاندن وەك جیاکاری نەك ڕەتکردنەوە. ڕەتکردنەوە لە ئەدەبدا هیچ کاتێك بنەمای نەبووە، چونکە لە ڕەتکردنەوەدا بەهای گفتوگۆ دادەڕمێ و پەیوەندییە کلتوورییەکان دەپچڕێن.

جوانی کێشەکی ڕوون و باوەڕپێکراوە. کاریگەری لەسەر هەموو بوونەوەرێك جێ دەهێڵێت، هەستەکان لە دەربڕین لە جوانیدا بە باشترین شێوە ئەرکی خۆیان بەجێ دەهێنن، توانایان پاراوە و بە دیواری ژیانەوە دەلکێن.

شیعر دیاردەیەکی سیاسی نییە، دیاردەی سیاسی دۆخێکی هەڵەبەرە. دەربڕین لەناوەرۆکی واقیع وەك خۆی ناکات. واقیع لە بوونی خۆیدا لە ڕێکخستنێکی جواندا جێگای کراوەتەوە. سیاسەت دەستی لێداوە و ڕێکخستنەکەی بەملاو ئەولادا بردووە. ئەمە بڕیار و بۆچوون و پێوەرێکی شیاوە، سیاسیبوونی ئەدەب لادان و خۆدزینەوەیە لە ئامانجی ئەدەب، ئامانجی ئەدەب دامەزراندنی بڕوا و بنەمای جوانییە بۆ ژیانێکی نەشڵەژاو، تا ئارامی هێزی خۆی تێدا وەرگرێت و جوانیبەخش بیکات بە کەرەستە و وزەی دەربڕینی، بە پلە و ئاست پەیامی تایبەتکاریی خۆی بەڕێوە ببات. هەر شاعیرێك پشتی دا بە پشتی دەسەڵات، نەك جێگای باوەڕی گوتنی جوان، بگرە جێگای باوەڕی هونەریش نییە.

ئەم شاعیرە لە ڕووی پێکهاتەوە، شیعرەکانی پڕ سۆز و دیمەنی هەستدارن. زۆرتر بەرهەمی خەیاڵن لەوەی بەرهەمی هێزی بیرکردنەوە و کۆ زانیاری بن. جۆرێك داهێنانی لە نێوان شەستەکان و سەرەتای حەفتاکاندا پێشکەش کرد، بووە بەخشندە و ناوەندێکی کراوە بۆ شاعیرانی دەوروبەری و لە هەڵی پەرەسەندنیدا کاریگەریی خۆی زاڵ کرد، بەڵام لەم ماوە دیاریکراوەدا زیاتری تێ نەپەڕاند و کۆتایی پێدێت. تواناکانی لە ئەزموونی قووڵ و دەوڵەمەندتردا، کێش و

دەخەکی تاکە کەسی پێك نەهێنا، کەواتە: کاریگەرییەکەی لە یەك قۆناغدا دەرکەوت و وەستا و نەبووە گیانێکی چالاك و بەرهەمهێن لە جەستەی بەردەوام بە گوڕوتینی شیعری کوردیدا.

ئەگەر شیعر جوان لەبارەی ژیانەوە بنووسرێت، لە ژیان خۆی جوانترە. شیعری ئەم شاعیرە لەسەر بنەمای هەست و سۆز و ئاستەکانی خەیاڵەوە شێوەی خۆی وەرگرتووە. توانیشی تەنیا لەم بوارەدا بەهرە بە باشی بەکاربهێنێت، ساتی شیعری بە دوای بەهرەی دادێت و لەگەڵ خۆیدا دەیبات بە ناوچەکانی شیعر. لە دەقی ئەدەبیدا خەم و خورپە وەردەچەرخێنن بە ئێستێتیکا. لەو کەشە هەستی و سۆزدارییەدا شاعیر دەرەوە بەجێ دەهێڵێت و لە ناوەوەی نیشتەجێ دەبێت، لە ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگا و خۆی یاخییە. خەمێکی و دڵەڕاوکێ و شاگەشکەیی و هەڵزەقینەوە هەڵسووڕێنەری کردە و کردەوەی دەبن. لەو پێودانگەوە بە زمانی ناوەوە مانا بە بوونی مرۆڤی و ختووکە تایبەتییەکانی دەدزێتەوە، هەروەها ئەو ترپە و ئاوازە خێرایەی ژیانی ڕۆژانە بەلاوە دەنێت، ترپە و ئاوازی ناوەوەی خۆی وەك سەرچاوە کار پێدەکات، ئەو ترپە و ئاوازەش خاو دەبێتەوە وەك ئەو بارە دەروونی، یان دەربڕینە دەروونییانەی، کە ژیانی بەڕێوە دەبەن و دووچاری یاخیبوونیان کردووە. نموونە: وەك لە شیعری: (خۆشم ویستی)، یان لە شیعری: (چەند هەناسەیەك)، یان لە شیعری: (بەناوێکی ترەوە گەڕایەوە)، یان لە شیعری: (چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو) دەردەکەوێت.

لەبارەی تێگەیشتنەوە شیعرەکانی وەك ئاوریشم و خاکی تەڕ نەرمن. وەك گۆرانی فۆلکلۆری و بەیت و داستان ڕوون و سادەن، بەڵام لەباری مانای شاراوە و چینەکانی بنیاد و داڕشتندا پڕ و فراوانن، خاوەن ئاسۆی دوور و بواری قووڵن. پەیوەندییان بە کلتووری تاکە کەسییەوە هەیە. لە هەڵەی گشتیی ئەزموونکردندا یەك ئازاری ئەزموون کردوو و خەیاڵی دیارە، ئەو ئەزموونەی نەگەیاندووەتە خەیاڵی نادیار و یادەوەری ڕانەچڵەکاندووە، واتە: مەودای پەیوەندی لەگەڵ (خەیاڵی دیار)دا بەهێزترە لەوەی لەگەڵ (خەیاڵی نادیار).

هەستیاریی زمانی خۆی نیشانداوە، پێش ئەوەی ترپە و ئاواز لە وشەدا وەرنەگرێت، نایهێنێتە ناوەوە، یان بەسەریدا خول ناخوات، یان بەسەریدا باز نادات، هەروەها لە ڕووی بەکارهێنانی وشەوە تووشی بەد بەکارهێنان نایەت. وشە ئاراستەی باش بەکارهێنانی خۆی وەردەگرێت.

سوودی لە شێوازی بەر لە خۆی وەرگرتووە، بەڵام پێڕەوی نەکردوون. لە نەوەی خۆشی لە شێوازدا لە زۆرینەیان ئەندازیارترە. لە مۆسیقاشدا کاری بە مۆسیقا و پیت و وشە و دەستەواژە و ڕستەی شاعیرانی بەر لە خۆی نەکردووە. هەڕەمەکی بە دابەشکردنی ڕستە و مۆسیقا لە شیعردا بنیاد ناوە، بەڵام بە تێگەیشتن و بنیادنان، وزە و هێزی لە ئەزموونی بەر لەخۆی وەرگرتووە، بە تایبەتی لە شیعری: (لەدایکبوونی ئینسانێك)ی کامەران موکری و شیعری: (گوربە)ی محەمەد ساڵح دیلان.

لەبەر ئەوەی ئەم دابەشکردن و مۆسیقایەی زۆر هونەری و زاڵە بوو، شاعیرانی دوای خۆی نەیانتوانی لاسایی بکەنەوە، یان کاری لەسەر بکەن و لە زیادبوونی بە بکەن، بگرە وەك دەست وەشاندن و داهێنانێکی تاکانە، هەڵی بە کێشا و دایمەزراند. داهێنانی سادە بە ئاسانی و زۆر زوو دێتە دەست و دەتواندرێت لاسایی بکرێتەوە و کاری لە زیادبوونی لەسەر بکرێت.

جیاکارییەکی بنەڕەتی هەیە. بە تایبەتی لە گۆشەنیگای شاعیرانەوە و ئێستێتیکییەکی ڕوون و ئاشکرادا. پشت ئەستوورە بە سروشت و پێکهاتەی خۆڕسك و دەست لە نەدراوی سروشت. لەسەر ترپە و ئاوازی پێکهاتەی سروشت وێنە دادەهێنێت. نموونە: پەیوەندی دروست دەکات لە نێوان با و درەخت و مۆسیقای جووڵاندنەوە. لە هەمان کاتدا هەی پیتاندنی درەخت بە یارمەتی باوە دەکاتە دیاردەیەکی کرۆکی و ناوکیی سروشت.

واتە: بە تەنیا لەسەر (زەینی سروشت) کاری نەکردووە، بگرە لەسەر (منداڵدانی سروشت) کاری کردووە، پێکەوە ژیان و پێکەوە هەڵکردنی پێکهاتەکانی لە ڕستە دیار دەکات، لە شیعرییەتی دیمەن دەیاندرەوشێنێتەوە. سروشتی پەیوەندییەکانیش بە واقیعەکەوە ڕوون دەکاتەوە، ئەو ڕوونکردنەوەیەش تواناییمان بە خوێندنەوە پێ دەبەخشێت، یان هارمۆنییەت و هاوئاهانگییەك لە نێوان ڕەنگەکاندا، وەك خەسڵەتی وەرز لە وێنە و فۆرمی جیا جیادا گۆشە و کەنار و ناسنامەی لە یەك نەچوویان دەداتێ.

شوێنی لەدایکبوون و گەورەبوون، پێناسەی زەینی شاعیر دەکات بە ئێستێتیکا و گەڕانەوە بەرەو یەکەم ناسینی شوێن، هەروەها هەوڵدان بە ناسینی شوێنە نەناسراوەکانیش، کە بەشێك لە ئێستێتیکای یەکەم شوێن دێتە ناوییەوە و هە و پاڵپشتێکە بە خەمڵان و کرانەوەی بیر، بە سەر شوێنەکانی دیکە و ناسینی. شاعیر ئەگەر نەتوانێت لە

ئەستێتیکای سروشت تێبگات، بە هیچ گومانێکیش ناتوانێت ئەستێتیکایەك بە تێگەیشتن و بەکاربردن لە زەین و هەستی خۆیدا پێکبهێنێت.

گۆشەنیگای بیناسازی و کێشانی پێوانە لە هاوسەنگی و شکڵی سروشت وەردەگرێت، بەڵام نەیتوانیوە کار لەسەر بیری سەرهەڵدانی سروشت بکات، یان ئەم لایەنە، کە گۆشەنیگای بایەخە لەناو شیعرەکانیدا بزرە و دەستی بە نەبردراوە، هەموو دیاردە و داهێنانێك پەیوەستە بە هۆشیاریی تایبەتییەکانی شاعیر و جێکردنەوەی فەنتازیا و ئەستێتیکا لەناو زماندا.

(لە ئەلبوومی یادگارا) ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (جەمال شارباژێڕی)یە، ساڵی 1983 لە دووتوێی 175 لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئۆفسێتی سەرکەوتن) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (کسپەیەك، بێ، هەستێك، لە سەیرانێکدا، ئەگەر، نەکەی، تاکە شیعر و بەس، درکاندنێك، گوندێك و کچێك و یادێك و شیعرێك، ئارام، پرسیارێك وەرامەکەی لە خۆیدایە، نامەیەکی کراوە، دانیشتن لەگەڵ تۆدا، لە جەژندا، دیسانەوە خەم، هەژدەی سێ، چڵی نێرگز، لەجیاتی کارت، خۆشم ویستی، بۆ مەرگی پێشنگ، ئەگەر تۆ بۆ من بوویتایە، لەسەر سێ گۆکەدا، چەند هەناسەیەك، لەسەر بەردە نووسێك، بەناوێکی ترەوە گۆڕایەوە، گۆرانییەك بۆ شیرین، ئاخێك، خەمێکی تر، چاکتر بمناسە، چاوچاو، چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو، دوای دە ساڵ، پشیلە، ڕازێکی نوێ، نەوزاد، وێنەیەك، کەتەی کەر پیاو، بۆ جوانێك، ئەمشەو، وەرە جوانە، دایکی دڵسۆز، بێ ناونیشان، ئای ئای، لەسەر تۆ، باوکایەتی، مۆڵەت، بۆ کچێکی جوان، تازە من و تۆ، بەهەستێکی خاوەنەوە.)

وێنەیەك

ئەم وێنەیە

بۆچ زویرە؟

بۆچی بێ زەردەخەنەیە؟

لە بەر نیگای کامێرادا

کە وەستاوە

چی لە بیرە؟

چی لە دڵدا حەشار داوە؟

وا دڵگیرە.

* * *

ئەم وێنەیە

چاوی نازی کردوو□ تەوە و نایترووکێنێ

جوانییەکەی بێ وێنەیە

گەنجینەیە

هەر دەمێنێ.

* * *

ئەم وێنەیە

لە ئەلبوومی یادگاردا.. سبەینێ

بزەی خۆش و کزەی ناخۆش دەهێنێ

خاوەنەکەی سات و کاتێ

تەمەنی پیری دەیگاتێ

خەم و خۆزگە ڕایدەژێنێ

یادەکانی د□رووژێنێ

فرمێسك و خەندەی دەداتێ.

* * *

ئەم وێنەیە.

لەو شوێنەیە

کە بیلبیلەی گلێنەیە

سەرنجمی ڕاکێشاوە

لە نوێنی نەرمی هەستمدا

راکشاوە

ئێستا لە ژووری میوانی هەڵبەستمدا

خۆی بە دیوانەکەم ناسی

بە دیوارێك

لە دیوارە بێگەرد و سپییەکانیدا

خۆی هەڵواسی.

شیعر، وێنەی شاعیرە لە ئاو و ئاوێنەی بوون و بیرکردنەوەیدا، شاعیر لە ئەنجامی خراپیی بارودۆخ و زەبروزەنگی دەسەڵات و دەوروبەردا، لە واقیعی دەرەوە یاخی دەبێت و بەجێی دەهێڵێت، لەناوەوەی خۆیدا واقیعێکی شیاو بۆ نووسین و پەیوەندییەکانی ژیان و مانەوە دادەمەزرێنێت، لەگەڵ دیاردە بنەڕەتی و ناوەکییەکانی سروشتدا تەباییەکی گیانی دەهێنێتە ئاراوە. نەك لەگەڵ ئەو دیاردانەی لە ڕێگای دەسەڵاتەوە کار لە ژیانی کۆمەڵگا دەکەن و بارودۆخ دەگۆڕن، سروشت لە پێکهاتەی ناوەوەی خۆیدا گیانێکی پڕ لە ناکۆکی هەیە، لەبەر ئەوەی زوو زوو دەگۆڕێ و جووڵە و پێداویستییەکانی وەرزێك تەواو جیاکارە لەگەڵ ئەو وەرزی بە دوای دادێ و پلە بە پلە چاودێری یەکتر دەکەن.

ما م□□کردنی ئەم شاعیرە لەگەڵ سروشتدا، کرانەوەیەکی تازە بەخش نییە، پێشتر زۆر ئەندازیارانەتر ما م□□ ل□گەڵ سروشت و پێکهاتەی سروشت کراوە، هارمۆنییەتێکی گشتیشی تێدا دۆزراوەتەوە، بە تایبەتی: (مەولەوی و گۆران). لەگەڵ ئەمەش جۆرە جیاکارییەکی تێدا بەکارهاتو□. سروشتی کردووە بە جێگرەوەی خۆشەویستەکەی و بەشێك خۆشبەختی بۆ بەدەست هێناوە، کە بەهۆی خۆشەویستەکەشییەوە لە سروشت دەدوێ، سەیر خوێنەر د□رووژێنێ و ڕێگایەکی بۆ دەدۆزێتەوە تێدا بەرەو پێشەوە بڕوات، تا دوا ڕادەی توانەوە و ڕوو داو چێژ لە سروشت وەردەگرێت. لە ئەنجامدا هەموومان بۆ لای دەگەڕێنێتەوە و شەیدای سروشتمان دەکات، بەڵام لە ڕێگای سروشتەوە بیرمان پێ ناکاتەوە، سروشت دەکاتە بەشێك لە ئێمە بۆ بیرکردنەوە و چێژ وەرگرتن. سروشت سەرچاوەیەکی سەرسوڕهێنەرە بۆ ئەم شاعیرە و تێیدا شتە بچووکەکانی خۆشدەوێت و سەرسامان دەکات بە ئەوینی خۆی بۆ (سروشت) و

(ئافرەت).

شیعر ڕۆڵی لە دەرخستنی جیهان نییە، شاعیریش لە چەقی کۆمەڵگادا ناژیەت، تا باری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و ئایینی ... تاد، ڕابگرێت، لە گۆشەیەکی ئێستێتیکییەوە باری سەرنج دەنووسێت. ئەو باری سەرنجانە کاریگەریی بنەڕەتییان بۆ گۆڕان نییە. ئەگەر بشیبێت زۆر لابەلا و لاوەکی دەبێت، ئەدەبی ئەم شاعیرە جۆرە ئەدەبێکی نائومێدانەیە و ژیانێکی دیکەی تێدا ئاشکرا نابێت.

لە هەموو شێوەکاندا واقیع کاریگەریی خۆی دەبێت، شیعری هەستی، دوورە لە زیادەڕۆیی واقیع و بە دوا دەمدان. لەناو بەرهەمی هەستیدا دەتوانین ئەو توخمە سەرەکییانە بدۆزینەوە و دەستنیشانی بکەین، کە دەبێتە یارمەتیدەر بۆ ڕەواندنەوەی خەمێکی و دڵەڕاوکێ، یان بۆ تەخکردنەوە و بەرزبوونەوەی باری هەڵزڕقینەوە.

واقیع جەستە و شوێنێکی نووسراوە، بۆ شاعیری هەستی، بایەخی سەرەکی نییە، چونکە شاعیری هەستی، ناگەڕێتەوە سەر نووسراو و دووبارەی ناکاتەوە. تەنیا بیر لە بنیادی مێژوویی جەنگە گەورە و بچووکەکان دەکاتەوە، ڕۆشنایییەکە بە پرسیارکردن و ئەزموون. ئایا پێکهاتەی ئەو بارودۆخە چییە، کە پاڵنەر و ڕێخۆشکار بووە بۆ ئەوەی شاعیر لە واقیع هەڵبێت و لە ناخی خۆی نیشتەجێ ببێتەوە، یان بۆ ناتوانێت لەگەڵ ناهەموارییەکانی واقیع بگونجێت، یان ئەو بارە بە دروست بوو. ئەمە پرسیارێکە چارەنووسی وەك ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی سروشت: خۆڵ، ئاگر، با، ئاو. نادیارە و بەردەوامیش ئەو نادیارییە بووەتە خولیا و هۆی نیگەرانیی مرۆقی هەستپەروەر.

قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە

شیعر پێویستە هەمیشە لە سەرەتاوە تەماشا بکرێت و باس بکرێتەوە. دوو دیوی بەرجەستە نەکراوی هەیە، ئەم شاعیرە ئەمڕۆ لەگەڵماندایە و شاعیرێکی زیندوو و داهێنەرە، سبەینێش نەمرە و لەگەڵماندا دەمێنێتەوە. ئەوەی لە ئێمەی نزیك دەکاتەوە خەیاڵی تایبەتی دەقەکانییەتی، داهێنانیش دواخستن قبووڵ ناکات، هەمیشە دەخی گونجاندنەوە بۆ خۆی دروست دەکاتەوە و دەبێتە شکۆداریی شیعری بێگەرد، سەردەمەکان لە خۆیدا بەرهەم دەهێنێتەوە. تەنیا ئەو شیعرە وێران و بەدبەخت دەمێنێتەوە، کە ئایدۆلۆژیا توخم و دەخی پێکهێنەری بووە. دەخی گۆڕان لە دەست دەدات و دەخی چەقبەستن وەردەگرێت. خانەوەران: ئەو شاعیرەی ژەهری ئایدۆلۆژیا

هەڵدەلووشێت.

مرۆڤی هەستپەروەر، کە هەستی ئێستێتیکیی شیعری لا دروست دەبێت، لە کرانەوە و تێڕوانینییەوە دەکەوێتە ناو خەمەوە، شوێنەواری خەمیش لە بیرکردنەوەیدا بنبڕ ناکرێت، وەك بەخشینی پەیامێك جێی خۆی دەگرێت و دەبێتە هەما بۆ مانا و مەبەست. کردەی شیعری ئاسایی کردنەوەی بارە خەمگینییەکەی و پەشنگ هاوێشتنییەتی، تا باری خەمەین و پەیوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پەیوەندداربوونەی تووشی تاراوگەی ناخ دەبێت، لەناو خۆیدا هەست بە نامۆیی و هاودەمی هەمیشەیی خەم دەکات. خەم نەك گۆشەگیربوون. لەم بارەشدا پەنا بۆ دۆزینەوەی شوێنێکی وەك شاری پاکزاد، دەستەبژێر، یان بەهەشت نابات، تا ئاسوودەیی گیانی تێدا دەست بکەوێت. شوێنی ئاسوودەیی بۆ ئەمی هەستپەروەر تەنیا شیعری ڕاستەقینەیە. لە شوێنی ئازار و ئەشکەنجەدەر کەچ دەکات بە شوێنی ویست و هێزی وشە و ئاستە دەنگییەکان، هەست و بینینی دەگۆڕێ لە دەربڕین لە سروشت و کارکردن لە کەرەستەکانییەوە بۆ دەربڕین لە ژیان و مرۆڤ و پەیوەندی دروستکردن لە نێوانیاندا. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشێکی بەڵکوە، بەڵام نابێتە هەڵسووڕێنەری شتەکان، تا هەست و هێز و شێوەی پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گوێ و تینێکی بە ئەندازە بخوڵقێنێ.

ئەم شاعیرە لە بنەڕەتدا خاوەنی تێڕوانینێکی ڕۆمانسی هەستییە. هەست لە شیعرەکانیدا ڕەگەزێکی زۆر گرینگ و سەرەکییە، بە هۆیەوە خودی خۆی دەهێنێتە دی و بە کردەی لەدایکبوونی شاد دەکات و خودی خۆی دادەهێنێتەوە. بە بۆچوونێکی ژیرانەوە مامەڵە لەگەڵ زمانی ڕۆمانسی هەستی دەکات هێزی تیشکدانەوەی تێدا بەرهەم دەهێنێ، بەڵام ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمانی نەدۆزیوەتەوە، دۆزینەوەی ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمان، شایەنی سەرکەشی بەکردنن. ترپە و ئاوازی زمانی کوردی لە شوێنە نەناسراوەکاندا نەهاتووە، ڕەگی لەناو گەرمی و نەرمیی خاکدا بەهێز بووە، پەیوەستە بە کلتوور و ئەو نیمچە شارستانییەی دروستی کردووە. لە ڕۆمانسی هەستیدا تێڕوانینی تەواو باڵا و پێ: بە ناوەندی ڕوودا و و ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە وێناکردنی تاکە کەسی و گیانی بەهێزی هونەرمەندێتی هەیە، کۆششی بە ئەمەیە: ئەم وێناکردنە وەك ئەزموونێك لە فۆرمێکی شیعریدا گۆڕانێ بکات، دیدێکی ڕۆمانسی قووڵ لە ڕێگای هەستەکانەوە بخەمێنێ، پاشان وەك نموونەیەکی نوێبەخش نیشانی بدات، ڕۆمانسییەت دەربڕینە لە هەڵوێستێکی ویژدانی، کە

بوون ڕەنگ و شێواز و وێنەیەکی تازەی پێدەدا، پەیوەندیی بەردەوامی لەگەڵ ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە پەیوەندیی پچڕ پچڕ و هەڵوەستە لە ژیان و جیهان و بوون وەریدەگرێت. لەگەڵ دۆخێکی کارەساتباردا ڕووبەڕووی دەکاتەوە. هیچ هونەرێکیش لە واقیع جیا نابێتەوە. چاوگی ئەفسوون و هونەرە سەرسوڕهێنەرەکان قووڵاییی واقیعن و کرانەوە و جووڵانەوەن بەسەر ژیانی دەستەمۆنەبوودا.

ئەو جوانییانەی ئەدەب دەزیویەتییەوە و لێی دواوە، زۆر کەمترە لەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە. ڕووبەڕوو دێنە ناو ژیانمان و کاریگەری دەبێت. جوانیبەخش لە ئاستی توانایدا بەهرە و سرووش و ڕۆحە پەیامدارەکان ڕێنوێنی دەکەن.

ڕۆمانسیەت لە یەك سەرچاوەوە هێز وەردەگرێت. ئەمیش چاوگی خەمە، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ تاراوگەی ناخ و بەردەوام لەناو وێناکردنی ڕابردوودا دەژی، وێناکردنی ڕابردوو هۆکارێکی بنچینەیی و زاڵە. پلە بە پلەش ئەم هەستەی لا قووڵ و بەهێز بووەتەوە، تا خاڵی دامەزراندن، بەڵام مانەوە لەناو ڕابردوودا دەربڕین لە ژیان و هەست و بینینی تازە ناکات، چەشنێکی دیاریکراوی مرۆق و سروشت دەخولێنێتەوە. هەر لەسەر ئەم بنەما و بنچینەیەشەوە بەردەوامی بە توانای ڕاستقینەی خۆی داوە، هەستێکی قووڵی ڕۆمانسی لە قووڵیی بیرکردنەوەی دەدۆزینەوە.

ئەو خاڵەی جێگای سەرنجە، کلتووری خۆماڵی ئەم شاعیرەی شەیدا و هۆگری خۆی کردووە، ئەم کلتوورەی بەشێك لە شاعیرانی کوردی پێگەیاندووە. ئەو کێش و بڕگە و سەروا و ترپە و ئاوازەی: (مەولەوی و گۆران) هێنایانە ناو شیعری کوردییەوە. ئەم خۆی لە لانەدا و پەرەی بە پیتی پێدا، کردییەوە کەرەستەیەکی خاو و لەبار، بەجۆرێکی نوێبەخش و هاوچەرخانە بەکاری هێناوە. لە بواری ترپە و ئاوازدا کۆمەڵێك هێما و نیشانەی دیکەی پێدا و ڕەوتێکی دیاریکراوی دۆزییەوە. لە کاتی ئەم ڕوودان و دۆزینەوەیەدا لە ڕواڵەت و کرۆك و ناوکی وشە و ئیدیەم و دەستەواژە و پەند … تاد، ورد بووەتەوە. لەگەڵ نوێبەخشی لە تەنیشت یەکتری وەستاندنی دوای تێڕامان و ناسینی دووری و ئاسۆکانی تێکەڵی کردوون. لەم ڕووەوە وەك نوێبەخشێك خۆی لەناوەندی ئەدەبیدا ناساند و لەناوەندیش پەسند کرا. دوای ئەم شاعیرەش دۆخی ترپە و ئاواز لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا بە گوڕتر پەرەی سەند. تێگەیشتن و وریایی بەرانبەر ئەم تێکەڵکردنە هەبوو، واقیعی ترپە و ئاوازی قۆناغی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی بە جۆرێکی دیکە دەرکەوت و هەستەکانی ڕاهێنا.

ترپە و ئاواز لەگەڵ زماندا دێتە بوون، وێنەش ڕووناکییەکە لە وشەوە هەڵدێت و تەواو هەستیارە، شیعری کوردی لە شەستەکاندا لەگەڵ دەرکەوتنی: (جەمال شارباژێڕی) شێواز و ترپە و ئاواز و وێنا و هێڵێکی وێنەیی دەگمەنی بەخۆوە بینی، کە پێش ئەم بەخۆیەوەی نەبینیبوو. دەقی: (کردگار – فرمێسکی نهێنی، کۆ شیعر – چاپخانەی کامەران، س□□مانی، ساڵی 1968، ل: 63 تا 67) لە ئەزموونی سەرەتاکانیەتی. مام□□ی□کی نائومێدانەی لەگەڵ پرسیارەکانی بوون و نەبوون کردووە، تێهەڵکێشی یەکتریان دەکات و لەسەر بنەڕەت و چۆنیەتیی بیرکردنەوەدا لێکیشیان جیا دەکاتەوە. گرینگیی شیعرەکە لە ڕایەڵ و هەڵسووڕاندنی پرسیارەکانیدایە، ڕووداوەکانیشی لە دەرەوەی کات و شوێنێکی دیاریکراودا ڕوونادات. ل□ دەرەوەی کات و شوێنیشدا هاوتاییەک بۆ خۆی لەگەڵ خەیامدا دەهێنێتە بەر دید، پاشان گفتوگۆ و هەوڵدان بۆ لێك تێگەیشتن، یان پرسیارەکانی خۆی لەسەر هێڵێکی درامیدا دەباتەوە ناو پرسیارەکانی خەیام و درێژەی پێدەدات، (خەیام) و (ئەو) هەردووکیان ئاماژە بە یەك خەسڵەت و نیشانە و سەرچاوە دەدەن، لە خاڵێکی ورووژێنەر و گرینگدا بە یەك دەگەن. گومان لە پرسیاری بوون و جیهاناسی دەکەن. پرسیارەکانیش کاریگەریان بەسەر سۆزەوە هەیە، بەهۆی سۆزەوەش دەیباتە ناو ڕایەڵ و تانوپۆی هۆش و هەستەکان و دەیخەمڵێنێ. دا□زان و ئاوازەکەشی لە بارانی نمە دەچێت، کاریگەریی زۆرە بۆ ئارامبوونەوەی دەروونی خەمبار. شێوازیشی بۆ قۆناغی سەرەتایی شێوازێکی لەبار و گونجاو و داهێنەرانەیە، جۆرێك تۆوی نوێبەخشی تێدا وەشاندووە. تاکو ئێستاش ئەم شێوازە ماوە و لەملا و لەولای شیعری کوردیدا کاری پێدەکرێت. ئەم بزاوت و جووڵە و مانەوەیەش لە سروشتی داهێنانیدا ب□هایی□کی ئێستێتیکییە، جوانی و شێوازی بەرهەم هێناوە. بەهای ئێستێتیکیی بەهرە و سرووش دەبەخشێتە مرۆڤی نموونەیی و کاریگەری دەبێت لەسەر پەروو□ردەکردنی ئاگایی کۆمەڵگا و کەسایەتی دەخەمڵێنێ.

شیعری ئەم شاعیرە: لە وەرگێڕاندا بەهای شیعرییەتی لە دەست دەچێت. وەرگێڕان ناتوانێت کرۆك و ناوەرۆکی شیعر بەتەواوەتی نیشان بدات. شیعرێك وەردەگێڕدرێت، نازاندرێت ئەم شیعرە وەرگێڕدراوە چەند ئەم شیعرەیە، کە لە زمانەکەی خۆیدا وشەسازی و خوازە و لێکچوواندنی تێدا بەکارهاتووە. ئەو توانا زمانییە و ئەفسوونە زمانییەی دەگوازرێتەوە، یان لەدەست دەچێت و مانا دەگوازرێتەوە. ڕەنگە وردەکاریی شێواز و ڕوانینی گشتی، تا ڕادەیەکی باش بگوازرێتەوە، بەڵام ڕوانینی خوازەیی، ئەگەر مەحاڵ نەبێت نزیکە لە مەحا□□. ب□ جۆرێك بە ئەفسوونی زمانی دەقەوە مووتوربە کراوە، لە وەرگێڕاندا

ئەفسوونەكە بزر دەبێت و نزیك دەبێتەوە لە مانای ڕووكار و ڕواڵەتی. لەگەڵ ئەم پێزانینەشدا شیعر تەنیا بە زمانی دایك، واتە: زمانی دەق نانووسرێت، ئەی كەناڵی وەرگێڕان، زمانی دووەم: چۆن دروست دەبێت. پەیوەندیی نێوان توانا زمانی و ئەفسوونی زمانی دەق، لەگەڵ زمانی دووەم: لە چ بارێكیدا وردەكارییەكان بەڕێوە دەبەن.

هەولێر نیسانی 2008